

DİONYSOS BAYRAMLARI VE ŞENLİKLERİ

Çağatay YÜCEL¹

Özet

Bu makalede, Dionysos kültürünün Grek ve Roma dünyasında ortaya çıkışı ve bu kült adına düzenlenen şenlikler ele alındı. Kökleri Mezopotamya’da Adonis’e kadar uzanan Dionysos, Grek dünyasında siyasi ve ekonomik koşullar nedeniyle orta sınıf halkları tarafından, bir üst sınıfa tepki olarak doğdu. Kült daha sonra propaganda aracı haline gelerek tiyatroya ve şölenlere dönüştürüldü. Dionysos adına düzenlenen bu şenlik ve festivaller Grek siyasi ve dini kimliğinin oluşumuna, bu oluşumla kendini bulan Hellen halkı, günümüz tiyatrosunun ortaya çıkmasına vesile oldu.

Anahtar Kelimeler: Dionysos, bakkhos, dithyrambos, festival.

DIONYSOS FESTIVALS AND FEATS

Abstract

In this article, the emergence of the Dionysos cult in the Greek and Roman world, and the festivals held in the name of the cult were discussed. Dionysos, whose roots date back to Adonis in Mesopotamia, arose as a reaction of the middle-class people to upper-class people due to the economic and political conditions in the Greek world. Later, the cult has become a propaganda tool that was transformed to the theater and festivals. These feasts and festivals that were held in the name of the Dionysos, then shape the Greek’s political and religion identity which cause the formation of Hellen people who came into the theater of present day.

Key Words: Dionysos, bakkhos, dithyrambos, feast.

Giriş

Dionysos (ya da Bakkhos), en büyük Grek tanrısı Zeus ile Tebai kentinin kurucusu Kadmos’un kızı Semele’nin birleşmesinden dünyaya geldi. Semele ölürken Dionysos’u doğurdu (ölümün yeni bir yaşam getirmesi inancı). Öteki tanrılar gibi Dionysos da mitolojik bir şekilde öldürüldü, ama Zeus ona yeniden can verdi. Böylece, Dionysos, “iki kez doğan” anlamına gelen dithyrambos niteliğini kazandı. Sonradan onun için koro söyleyen ile söylenen ezgilere dithyrambos denildi. Dionysos kültürünün efsanedeki rolü: çoğunlukla şarap, yardım severlik ve bereketliliğin tanrısıdır. O, daha çok şarap ve coşkuluğu simgelerdi. Ona tapınmada coşkun danslar, coşturucu müzik ve sarhoşluğa varan bir aşırılık yer alırdı. O, aynı zamanda ağaçların da tanrısıydı. Bunlardan başka buğday ve tarımla da ilintisi vardı. Bu amaçla bereketin de sembolüydü. O, “ilk öküzü sabana koşan”

¹ Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Doktora Öğrencisi, cagnar21@gmail.com

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

tanrı olarak da anılırdı. Dionysos'un bir belirtisi de, ürün devşirmede çiftçilerin tohumu samandan ayırmak için kullandıkları sepetti; çünkü bu, doğduğunda onun içine konduğu sepeti simgelerdi.

MÖ VII. ile VI. yüzyıllarda Atina'da bazı düzen değişiklikleri ortaya çıkmaya başladı. Gittikçe büyüyen ve güçlenen tüccar sınıfı ile o zamana kadar Atina'yı yönetmekte olan soylular arasında kıran kırana bir yarışma ve çatışma baş gösterdi. Tüccar sınıfından gelenler de, zenginlikleriyle etki yaparak Atina devletinin başına tiran soyluların topraklarını köylüye dağıtarak köylüyü kendi yanlarına çekmek istediler. Oysa soyluların Zeus ve Apollon törenlerini denetleyerek ellerinde tuttıkları bir güç vardı ve bu güç hala köylüler üzerinde etkindi Dinsel yönden çok sağlamdı soylular. Tüccar tiranların soyluların asıl bu gücünü ortadan kaldırmaları gerekiyordu. Akıllıca bir taktikle, soyluların Zeus ve Apollon ile gelen dinsel gücüne saldırmadılar. Bunun yerine halka daha yakın ve halkın sevdiği yeni bir inanç kaynağı buldular; bu Dionysos'tu. Köylülerin sevdikleri Dionysos adına törenler düzenlemeye başladılar. Bu törenler çabucak halk tarafından tutuldu ve yayıldı. Dionysos şenlikleri sonbahar, kış ve baharın erken dönemlerinde yeni şarap açılışındaki üzüm hasatında meydana gelirdi (Nutku, 2000: 15).

Dionysos şenliklerini başlatan Atina tiranı Peisistratos'tu. Peisistratos'un etkisiyle MÖ VI. Yüzyılda başlayan şenlik ilkbaharda (9-13 Mart) düzenleniyordu. Antik tiyatronun doğuşu bu Büyük Dionysia Şenliği ile ortaya çıktı. Bu şenlikte söylenen Dithyrambos'u Midilli'li ozan Arion bulmuştu. Kısa bir süre sonra, bu şenlikte ozanlar arasında ödüllü bir yarışma düzenlenmiş ve tiyatro sanatı da bundan doğmuştu. Büyük Dionysia'da, Akropolis'in güney eteğine rastlayan yerdeki Dionysos tiyatrosuna önce tanrıyı simgeleyen bir heykel taşınırdı. Bu simge kutsal kişiler, rahipler tarafından getirilirdi. Geceleyin çırılar yakılır ve heykelin başında nöbet tutulurdu. Ertesi gün Dionysos adına düzenlenen danslar ve koroyla söylenen ezgiler başlardı. Bunlar yarışma içine sokulurdu. Bu yarışmada ayrı yerlerden seçilen beş erkek ile beş çocuk korosu vardı ve her koroda elli kişi bulunurdu. Yarışmalar, en önde din adamlarının oturduğu Dionysos tiyatrosunda olurdu. Dionysos acı çekme ve ölümün, sevinç ve yaşam ikileminin tanrısıydı; onun için de tragedya ve komedyanın yaratıcısıydı (Green ve Handley, 1995: 23).

Dionysos Kültü

Antik dönemde Dionysos inancı dramatik oyunların gelişebileceği tek inançtır. Örneğin Mısır, Eleusis ve Delphi'de olduğu gibi, tanrıların hayatlarının mimiklerle tasvir edildiği başka kültürler de bulunmaktadır. Osiris'in ölümü, Persephone'nin kaçırılması ve geri dönüşü, Apollon'un ejderle savaşı, ilahiler ve ritüeller içinde belirli formlarda sayısız kez tekrarlanmıştır. Ancak Dionysos inancı dışındakilerin hiçbiri yaşayan edebi bir forma doğru gelişmemiştir. Antropologlar, din ve tiyatro tarihçileri ve bazı filologlar tarafından Yunan dramının kaynağı olarak kabul edilen Dionysos inancı ve başka diğer inançlar arasında tek bir fark vardır: İster ilkel isterse gelişmiş olsun diğer tüm inançların aynı hikayeyi tekrar eden ve

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

her sene düzenlenen ritüelleri ya da liturgileri vardır ama sadece Dionysos'a tapan Yunanlılar, mitleri ve bunlardan da edebiyatın en yüksek formunun materyali olan dramı geliştirmeyi başarmışlardır (Teraman, 2007:40).

Dionysos kültü, kendinden daha eski diğer kültürlerden bazı özellikler devralmıştır. Bu inançta da diğerlerinde olduğu gibi belirli günlerde bazı gösteriler yapılmakta, bu gösteriler tıpkı ötekiler gibi yarışma formunda düzenlenmektedir; bunlar yine diğerleri gibi kurbanlar, geçit törenleri ve müzikle bağlantılıdır. Dramatik oyunların Dionysos kültüründen gelişmesinin nedenini kısmen açıklayacak dört faktör bulunmaktadır:

1- Dionysos inancı, kökleri Miken Dönemi'ne kadar uzanan Zeus, Hera, Athena, Demeter ve Apollon gibi diğer tanrıların kültürlerinden çok daha sonra Yunanistan'a girmiştir. Bazı kaynaklara göre MÖ 6. yy'dan daha erken dönemlerde bile belirli kültür formlarının olduğu kuzeyden, Trakya ve Boeotia yoluyla; bazı kaynaklara göre ise doğudan Peloponnes ve Attika yoluyla Yunanistan'a ulaşmıştır. Bu yüzden sadece dram'a konusunu veren "epik şiir" değil, aynı zamanda dram'a ritim veren " lirik şiir" de zaten olgunlaşmış ve kendi formlarını yeni dramatik bir şiire uygulayabilecek durumdadır. Bu temel üzerinde yeni, özgür ve çok yönlü bir formun gelişmesini beklemek mümkündür (Teraman, 2007: 41).

2- Dionysos'un hayat hikâyesi diğer tüm tanrılarınkine göre daha renklidir. Mucizevî doğumu, savaşları, acıları, onaylanmak için verdiği mücadele ve hayatındaki diğer olaylar Dionysos şarkılarına ve oyunlarına diğer tanrılarınkinden daha zengin bir içerik kazandırmıştır. Bu yüzden tanrının özel ilahisi olandithyrambos, olasılıkla başlangıçtan beri diğer tanrılarınkinden daha çeşitli bir içeriğe sahiptir. En erken ilahinin de Dionysos'u onurlandırdığı kabul edilebilir, çünkü bu ilahinin çifte doğum anlamına gelen adı da olasılıkla Dionysos'un önce mucizevî bir şekilde Semele'den daha sonra da Zeus'un kalçasından doğumunu ima etmektedir. Daha sonra ilahilerde diğer konular da kullanılmaya başlanmıştır.

3- Dionysos kültü heyecan ve coşkunluk verici bir inançtır. Tanrının hediyesi olan şarap ve dini kendinden geçiş, tanrının ölümlü takipçilerini bu çılgınlık anlarında Dionysos'un kutsal koyun sürüsü haline getirmiştir. Bu tapınımcılar tanrı Dionysos adına düzenlenen coşkulu törenler sırasında özellikle Delphi ve Thebai'ye yakın olan dağlarda flütler, tympana ve çan tokmaları eşliğinde dans etmektedir. Bu anlarda erkekler kendilerinin tanrının takipçisi olan satyrler; kadınlarsa Thebai'de baccha, Delphi'de thyiades ve Atina'da lenae olarak adlandırılan maenadlar olduğuna inanmaktadır (Teraman, 2007: 41).

4- Dionysos inancı başlangıcından itibaren, bireysel kişiliği daha yüce bir varlığa dönüştürmeye meyillidir. Başkasını taklit ederken onun kılığına girmek ise bunu yapmanın en iyi yoludur. Bu yüzden tanrının onuruna şarkı söyleyen koro, satyr korosu haline gelmiştir. Yunanca'daki tragos kelimesi kılık değiştirip, Dionysos takipçisi(satyr) olarak gösteri yapan kişiye karşılık gelmektedir. Bu yüzden tragedya, Dionysos onuruna söylenen bir şarkıdır. Attika Kır Dionysiası'nda geçit törenindeki homoseksüel üyeler hayvan kılığına girerler, bunların eşcinsel Komos sırasında söylediği şarkıdan da komedyaya türemiştir. Peloponnes'de Dionysos kültürünün tapınımcıları, tanrının takipçileri olduklarına inandıkları demonları taklit

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

etmektedir. Bu yönüyle Dionysos kültü, kılık değiştirmiş bu inananları sayesinde ciddi bir dram ya da eşcinsel komedyasının gelişimi için gerekli olan tüm öğelere sahiptir (Teraman 2007: 42).

ATHENİAN FESTİVALLERİ

Yunan dilinde bayramların isimleri çoğuldur. Bayram isimleri, şenliklerde yer alan aktivitelerin ortak adıdır. Örneğin Dionysia, Dionysos Festivalleri'nde yer alan bir bölüm aktivitenin değil, hepsinin genel adıdır. Dionysos Bayramları ya da Festivalleri Dithyramboslar, Tragedialar, Satyr oyunları ve Komedyalar Dionysos Dini'nin aktiviteleridir. Bundan dolayı, bu tür gösteriler Dionysos'un kutsal alanında ve onun şenliklerinde yer almıştır. Attika'da, kış ortasından bahar başlangıcına kadar dört Dionysos Bayramı yapılırdı (Brockett 2000: 258).

Delphi'de ve Attika'da kış ayları Dionysos'a aittir. Bu durum hiçbir yerde kesin olarak belirtilmemişse de Attik takvimden ve kült göreneklerinden bazı bilgiler edinebilmek mümkündür. Dionysos kışının başlamasına yakın bir tarihte Attika'da tanrı onuruna bir şenlik düzenlenmektedir. Bu şenlik şarabın kıvamıyla ilgili olduğundan, belirli bir günle ilişkilendirilmemiş ve hiçbir festival takviminde yer almamıştır. Ancak Atinalı bir tarihçi olan Phanodemos'un bu şenliğe dair tarifi günümüze ulaşmıştır: "Bataklık içindeki Dionysos Tapınağı'nın yakınında Atinalılar şarabı karıştırır ve tanrıya sunar. Atinalılar evlerindeki hala tatlı olan şarabı büyük kil kaplara koyar ve bu şarabı festival alanına getirip içer." Dionysos inancının benimsendiği klasik dönem sonrasında yazan Phanokles'in ilgisini, şarap karıştırma olayı çekmiştir. Dolayısıyla o da Dionysos Limnaios Tapınağının yakınındaki, ona göre Dionysos'u büyüten nympheler gibi asmanın büyümesine yardım eden bu su kaynaklarının varlığına dikkat çekmiştir. Phanokles bu önemli günde Atinalıların gerçekleştirdiği aktiviteleri şöyle anlatmaya devam etmektedir: "Atinalılar Dionysos'a şarkı söyler, dans eder ve tanrıya şu şekilde yakarırılar 'Euanthes', 'Dithyrambos', 'Bakcheutas' ve 'Bromios'." Thukydides'e göre Akropolis'in güneyinde yer alan ve kentin en eski kutsal alanlarından biri olan Dionysos Limnaios Tapınağı'ndaki sözü edilen su kaynakları zamanla kurumuştur. Strabon'un belirttiğine göre kutsal alan kuru ve kurak bir zemin üzerinde yer almaktadır. Bu kutsal alan sadece Anthesteria Festivali'nin en önemli günü olan Choes Günü'nde ziyaretçilere açılmaktadır (Teraman 2007: 44).

Festivalin aşamaları şunlardır:

Oschophoria

Festivalin adının anlamı "üzüm sarmaşığı taşıyandır". Festival hazırlığı Kadın giysileri giymiş Salaminioi kabilesinin iki asil genç erkeği, Athenaskiras tapınağında Oschophorion diye adlandırılan özel bir yere şarkı eşliğinde resmi geçit yapılarak, üzüm asması taşıyarak giderlerdi. Şarkıların ve dansların bize hem neşeli hem de hüzünlü bir biçimde söylendiğini gösterir. Pyanopsion ayının yedisinde yer alan kutlama yani ekim ayının "Asma püresi ayı" diye adlandırılan zamanda, üzümler toplanıp şarap yapmak için bastırılırdı. Bu yedinci gün Apollon'un günüydü

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

ve bu zaman diliminde kış ayları için Apollo'nun Delphi'deki tapmağını Dionysos devraldı.

Kır Dionysiası ya da Küçük Dionysia

Aralık ayında kutlanan ikinci Dionysos bayramında bir geçit alayı eşliğinde erkeklik organını simgeleyen falloş taşınır ve kırlık bir alana gidilirdi. Burada fallik türküler ve şiirler söylenir, şakalar yapılır, düzenlenen oyunlarla ekilen tohumun bereketi sağlanırdı. Kır Dionysiası Aralık ayı ve Ocak başına denk gelen Poseidon ayında düzenlenmektedir. Bu festivalde, Atina civarındaki kırsal yerlerde Attika'nın çeşitli köylerinde çeşitli zamanlarda (Aralık ayı, Poseidon ayı) Poseidon ayı süresince yerini aldı. Yunan kabileleri arasında büyük öneme sahip olaylardan biri olan bu festival her kabilenin kendi geleneklerine ve değerlerine göre kutlanmakta ve kutlamalar her bölgede ya da demos'da (halk) yerel yöneticiler tarafından düzenlenmektedir. Bu festivalde komoi veya insanların çılgınca yiyip içtikleri, eğlendikleri gösteriler Dionysos şerefine yapılırdı ve bunun yanında dinsel şarkılar söylenirdi. Aristoteles'e göre bu eğlencelerin liderlerinden dolayı ve onların sayesinde komedyaya evrim geçirmiş ve gelişmiştir. Yine bu festivallerde kurbanlar kesilir, şarap içilir ve tanrıya armağanlar sunulurdu.

Kutlamalardan en önemlileri Eleusis, Salamis ve Ikaria kentlerinde yapılanlardır. Ikaria'daki festival daha çok Dionysos'un Kıta Yunanistan'a varışı ve tragedyanın doğuşuyla bağlantılıdır. Düzenlenen şenlik süresince Dionysos onuruna kurbanlar sunulmakta, geçit törenleri yapılmakta ve tanrının hediyesi şarap içilmektedir. Kır Dionysiası sırasında düzenlenen geçit törenine dair en kesin betimleme ile Aristophanes'in "Akherneia" oyununda karşılaşılmaktadır. Burada Dikaiopolis, bir geçit törenine katılmaktadır. Geçit töreninin en önünde kaniforos olarak kızgıtmekte ve elinde taşıdığı pasta ya da düz şekilli bir somunun üzerine kepçe ile lapa dökmektedir. Onun arkasında falloforos olarak kölesi yer almakta bir direk üzerindeki phallos imgesini taşımaktadır, son olarak da halkı temsil eden ve bereketin sembolü phallos şarkılar söyleyen Dikaiopolis gelmektedir (Teraman, 2007: 44).

Kır Dionysiası'nın kökeninin bir bereket festivaline dayandığı ve geçit törenlerinde taşınan phallos betimlerinin de bu geri planı yansıttığı düşünülmektedir. Bu festival, tragedyanın desteklendiği ve beslendiği bir olaydır. Festivalde ait yazıtların büyük bölümünün M.Ö 4. yy'a ait olması, bu dönemde dramın özel bir popülerlik kazanmasıyla ilişkili olabilir. M.Ö 4. yy. aynı zamanda, tiyatroyun Yunanistan'ın birçok bölgesine dağılmaya ve Neoptolemus gibi ünlü aktörlerin devletlerarası diplomatik ilişkilerde rol alan önemli kişilikler haline gelmeye başladığı bir dönemdir. Ancak M.Ö 5. yy.'ın ortalarından itibaren tragedya ve komedyaya oyunlarının sergilendiğine dair kanıtlar mevcuttur. Hatta komedyanın, festivalin içeriğine uygun olarak daha erken bir geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. Modern araştırmacılara göre bu festivalde sergilenen oyunlar, daha önemsiz piyesler ya da Kent Dionysiası'nda başarı kazanan oyunların tekrarıdır. Aristoteles'e göre ise bu şenliklerde düzenlenen yarışmaların galipleri komedyayı ortaya çıkarmıştır (Teraman, 2007: 45).

Lenaea Festivali

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

Lenaia, Gamelion ya da Lenaion olarak adlandırılan evlilik ayında yani ocak ve şubat aylarının başlangıcında kutlanmaktadır. Lenaia'da klasik dönemde dithyramb veya satyr oyunu yapıldığına dair bir kanıt yoktur. Bu festivalde resmi olarak sadece komedi ve tragedya gerçekleştirilirdi. Sahnelenen oyunların sayısı hakkında da kesin bir kanıt yoktur. M.Ö. 418 yılına ait bir yazıt iki tragedya yazarının ikişer tragedya yazdığını göstermekteyken, M.Ö. 363 yılına ait bir başka yazıt tragedya yazarlarının sayısını üç olarak verir (Çevik, 2009: 21).

Komedilerden "Acharnaeliler" (M.Ö. 425), "Savaşçılar" (M.Ö. 424) "Eşek Arıları" (M.Ö. 42) ve "Kurbağaların" (M.Ö. 405) girişinde sadece üç oyun kayıtlıdır. İki Roma yazıtından elde edilen kanıtlar Lenaia'da Pelopenes Savaşından önce ve sonra (M.Ö. 431-404) beş komedinin sahnelendiği yönündedir.

Festivalin kökeni ise adını, Lenai, maenadlar ve Lenaion'daki Dionysos gizemlerine kabul edilen nişanlı kadınlar için düzenlenen ortak seremonilerin yapıldığı ayın adından almaktadır. Bu ayın son gününde, evlilikler cinsel ilişkiyle tamamlanmaktadır. Attik Yılbaşı ve Epiphani Ayı olarak da adlandırılan bu dönemi Atina'da "Evlilik Ayı" Eiraphion olarak adlandırılmaktadır. Festivalin ismi olan Lenaea, 'ezme teknesi' anlamına gelen lenos ve 'şarabın ezildiği ve fermantasyonu tamamlanmaya kadar korunduğu yer' anlamına gelen lenaion kelimelerinden türetilmiştir. Bu gibi bir mekânın tanımı, Kıbrıs'tan ele geçen erken 19. yüzyıla ait bir raporda yapılmaktadır ve burada şarap mahzeni hala linos olarak adlandırılmaktadır: "Bir yığın haline getirilen üzümler linos'a getirilir ve burada ezilip üzüm presinin altına konur. Üzüm suyu yarısına kadar toprağa gömülmüş büyük toprak kapların içine doldurulur. Burada şarap fermantasyona uğrar, önce tulumlara dökülür daha sonra dükkânlara götürülür." Atinalıların kutladıkları Lenaion'a ait bilgilerin yer aldığı birbiriyle çelişen belgeler burada, Kıbrıs'taki örneğe benzeyen ve Dionysos'a ait şarap mahzeni olarak kullanılan en az iki kutsal alanın bulunduğunu belirtmektedir. Bu kutsal alanlar, şarap yapımı ile bağlantılı dini ayinlerin gerçekleştirildiği, kent içindeki sayısız "lenoi"ye örnek oluşturmaktadır. Kent Lenaionu, Agora yakınlarında yer almaktadır. Burada şarabın ve tanrı çocuğun doğumları, yer altı Dionysos'u idolünün önünde kutlanmaktadır, bu arada izleyiciler tapınağın dışındaki alanda durmaktadır. Kutlamalara katılan kişilerin yoğunluğu kent dışında ikinci bir Lenaion inşa edilmesini gerçekleştirmiş olmalıdır (Teraman, 2007: 46).

Lenaea festivali, ölçülü bir coşkuluğa sahiptir. Vazolar üzerindeki betimlerden, bu festivaldeki iki farklı ritüel türünün varlığı tespit edilebilir. Makron kylix ve Nuceria stamnosu coşkulu ve daha ölçülü ritüellerin birer örneğini sunmaktadır. Bunların aynı festivaldeki seramonilerin daha erken ve daha geç döneme ait aşamaları betimledikleri de düşünülebilir. Kesin olarak bilinmese de vazolar üstünde görülen meşalelerden ve festivale ait kayıtlarda geçen *δαδούχος* (meşale taşıyıcısı) kelimesinden, tapınmanın geceleri gerçekleştirildiği düşünülür. Bazı varsayımlara göre uyuyan tanrıyı uyandırmak ya da güçlendirmek için şubat ayında yapılan bu festivali maenadlar yönetmektedir. Diğer bir görüşe göre ise festivali, yanındaki Eleusis mysterialarının görevlileriyle birlikte Arkhon Basileus yönetmektedir. Ele geçen geç döneme ait yazıtlarda, daha çok Attika'nın dışındaki Lenaea kutlama alanlarından bahsedilmekte ancak Atina festivalinin kutlama şekillerine pek az yer verilmektedir. Bunlardan ikisi, bu alanlarda kutlanan festivalin

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

mistik ritüellerle olası ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu yazıtlardan ilki Mykonos'dan ele geçmiş ve M.Ö 200 civarına tarihlendirilmiştir. Burada, Lenaion'un 10. gününde Demeter, Kore ve Zeus Bouleus'a yapılacak kurbanlardan bahsedilmektedir (Teraman 2007: 46).

Anadolu'daki antik yunan şehri olan Magnesia Maeander'den ele geçen M.S 2. yy'a ait ikinci yazıtta ise özel bir din cemaatinden bahsedilmekte ve resmi görevlilere talimatlar verilmektedir. Akropolis, Pnyx ve Areopagus arasındaki bataklık alanda yer alan ve bu yüzden Limnais, yani bataklıktaki Dionysion olarak adlandırılan Dionysos Lenaeus Kutsal Alanı, gösterilerin yapıldığı kutsal alanların en önemlisidir. Akropolis'in güney yamacındaki Dionysos Eleuthereus Kutsal Alanındaki kalıcı tiyatro yapısı tamamlandıktan sonra Lenaion oyunları burada yapılmaya başlanmıştır. Kutlamaların yapıldığı diğer bir yer ise kent içinde, Akropolis'in kuzey batısındaki agoradır. Hesychus 'tiyatro inşa edilmeden önce Atinalıların yarışlarının (olasılıkla erken dramatik yarışmalar) içinde yapıldığı' Lenaion'u geniş bir alan olarak tanımlamakta ve içinde Lenae Dionysos'una ait bir kutsal alan ya da tapınak olduğunu belirtmektedir. Photius da, aynı alan içinde tiyatro inşa edilmeden önce burada bulunan ve seyircilerin oturarak Dionysos yarışmalarını izlediği ahşap oturma sıralarından bahsetmektedir.

Atina'da kutlanan Lenaea Festivali, Kent Dionysia'sı kadar önemli olmasa da, ünlü oyun yazarlarının önemli oyunlarının-özellikle komedi dalında- sergilendiği bir seyir alanıdır. Burada beş komedyacı birer oyunla ve iki tragedya yazarı ikişer oyunla yarışmaya katılmaktadır. Organizasyonun resmi olarak gerçekleştirilmesi M.Ö 5. yy.'ın ortalarına dek gitmektedir. Atina'da komedyacı, doğaçlama olarak ilk kez Lenae Festivali'nde sergilenmiştir. Tragedya ise bundan elli yıl sonra, yaklaşık M.Ö 442'de ortaya çıkmıştır. Ancak yine de komedyacı, bu festival için her zaman daha önemli olmuştur. Festival denizin yabancı gemilere kapatıldığı kış mevsimine denk geldiğinden, sergilenen oyunların önemi de yerel sınırlar içinde kalmaktadır (Teraman,2007: 47).

Anthesteria

Anthesteria (çiçek festivali), bahar mevsimine denk düşen ve şubat sonundan martın başlangıcına kadar olan süreyi kapsayan çiçek ayında yani Anthesterion'da kutlanmaktadır. Anthesteria ve Anthesterion adları da anthein (çiçek açmak) fiilinden türetilmiştir. Romalılar ise bu olaydan mundus patet (yeraltı dünyasının açık olduğu günler) ifadesini türetmiştir. Anthesterion ayının 11, 12, ve 13. günlerine rastlayan Anthesteria Atina'nın en eski Dionysos festivalidir. Bu aylarda diğer şenlikler aracılığıyla yeryüzüne çağrılan tanrının yeraltından çıkarak Atinalı kadınların arasında yeryüzüne girdiğine inanılmaktadır. Bataklık içindeki tapınakta Euanthes ve Dithyrambos olarak tapınan tanrının bu isimleri de Anthesteria ile ilişkilidir. Bir dithyrambosta şu dize yer almaktadır: "Şimdi zamanı geldi, şimdi çiçekler burada." Şairi bilinmeyen diğer bir dithyrambosta ise çiçeklerin zamanının geldiği şöyle anlatılmaktadır: "Her çeşit çiçeğin olduğu tarısal tarlalar. Gölge korulukta kollarını açıp konukları kabul ettiğinde Bacha dansları genç bakireler tarafından sunulur" (Teraman, 2007: 48).

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

Yılın bu zamanında asmalar budanmış, şarabın ikinci kaynaması bitmiş, içilmeye hazır hale gelmiş ve artık şarap kapları açılmaya başlamıştır. Bu bayramın ilk gününde şaraplar içilir, gençler şarap tulumları üzerinde tepinir ve kızlar salıncaklarda sallanırdı. Ertesi gün şaraplar Dionysos tapınağına götürülerek halka dağıtılırdı. Bu tören için özel olarak seçilen Atina krallarının rahip ardılı olan Arkhon Basileusun (devlet yöneticisi) başkanlığında içki yarışması yapılırdı. Basileus, başında kral tacı taşırdı. Dionysos'u temsil eden bir öküz heykeli veya başına boynuz takmış, post giymiş bir oyuncu ile Basileusun karısının bindirilmiş olduğu gemi biçimli bir arabayla Boukolion ya da sığır ahır denilen bir binaya gidilir ve orada Basileus'un karısı ile Dionysos evlendirilirdi. Böylece kralın karısıyla tanrı evlendirilmiş olurdu. Düğün olurken ruhların sokaklarda uçuşarak dolaştığına inanılırdı. Onlardan korunmak için akdiken çiğnenir, evlerin kapılarına zift sürülürdü. Bayramın ikinci gününün gecesinde ve üçüncü günü tahıl lapası yapılır ve yeraltına gidecek ruhlara yol gösteren rehber tanrı Hermes'e sunulurdu. Festival sonunda Tanrı Hermes'e yapılan sunudan güç alan halk sokaklarda "Anthesteria bitti, artık gidin ruhlar" diye dolaşarak ruhları kovarlardı. Böylece, Dionysos hem ölümü, hem yaşamı simgeleyen bir tanrı olarak anılırdı.

Birinci Gün: Pithoigia (Şarap Kaplarının Açılması)

Dionysos'un tören alayında Anthestrianın ilk gününde bir arabaya monte edilmiş bir tekne, ya da geminin modeli Atina içine getirilir. Tanrı, bir rahip tarafından maske takılarak temsil edilirdi. Ayrıca vagonlardaki rahipler tarafından kötü söz küfür ve terbiye dışı sözler bağırlarak coşkuyla söylenirdi. Bununla ilgili bilinenler çok az şeylerdir. Şarabın ilk günü Dionysos'a sunulurdu.

Yukarıda da denildiği gibi festivalin ilk günü 'Pithoigia' yani 'pithosların açılma günü' olarak adlandırılmaktadır. Bu olayın açıklanması, Pylos kil tabletlerindeki Miken metinlerinde yazılmıştır. Burada ölümlerin ruhları 'dipsioi' yani 'susamış olanlar' olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu ruhlar suya değil şaraba susamışlardır. M.Ö 5. yy'a ait Attika lekythosu üzerindeki resimde, ruhların rehberi Hermes'in öncülüğünde, Dionysos'un yeryüzüne çıkışı için yer altı dünyasının kapısının açık olduğu Pithoigia Günü'nde, yarıya kadar toprağa gömülmüş pithosun etrafında kümelenmiş kanatlı ruhlar betimlenmiştir. O gün açık pithosların içinden yükselip tüm kente yayılan şarap kokularıyla etkilenen ruhlar yer altı dünyasından dışarı çıkmakta, hiç kimse, köleler bile şaraptan mahrum bırakılmamaktadır (Bieber, 1961).

Festivalin en önemli günü olan, ayın on ikisine rastlayan Choes Günü de ismini bu şarap testilerinden almıştır. Choes Günü'ne, erotik bir atmosfer ve olağandışı bir görüngü (fenomen) olarak ruhların ortaya çıkışı damgasını vurmaktadır. Yukarıda sözü edilen coşkulu bakirelere de Atina'da sadece, Anthesteria'nın ikinci günü rastlanmaktadır. Kadınlar tanrıyla sadece bir kişinin, önceki dönemlerdeki kraliçenin saygınlığını kazanan Arkhon Basileus'un karısı aracılığıyla yüz yüze gelmektedir. En önemli kült olayları erkeklerin yaklaşamayacağı katı kadın gizemlerinin en dar sınırları içinde, büyük bir gizlilik içinde gerçekleştirilmektedir. Ancak vazo resimlerinden, o günlerde gerçekleştirilen gizli olayların tüm kentin ilgisini çektiği anlaşılmaktadır. Choes'de çocuklara, oynayan insan resimleriyle dekore edilmiş ve birçok örneği ele geçen küçük kâseler

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

hediyeye edilmektedir. Ele geçen bu kaplardan birinde Arkhon Basileus'un düğün geçidi resmedilmiştir. Arkhon burada Dionysos'un atribütleri (sembolü) olan thyrsus ve kantharos taşımakta ve düğün arabasının içinde oturmaktadır, karısı ise arabaya binmek üzere başka birinden yardım almaktadır. Bunların arkasında üç erkek çocuğu evliliğin sembolü olan saban taşımaktadır (Teraman, 2007: 48).

İkinci Gün: Choes (Testi Günü)

Bir sonraki gün olan, Anthesterion'un 13'üne rastlayan ve Dionysos'a olduğu kadar Hermes'e de adanan 'Khytroi' yani 'Testi Günü' tümüyle kenti doldurduklarına inanılan ruhları yatıştırma ve uzaklaştırmaya adanmıştır. Ruhları yer altı dünyasından çıkararak tanrı, şimdi onları tekrar aşağı indirmek zorundadır. Bu ruhlara söylenen şu söz ünlüdür: "Dışarı Keres, artık Anthesteria değil!" Bugünün adı 'Khytroi' olarak değiştiğinden sonra şarap kapları, Keres'in yolculuğu için ve Hermes Chthonios'a adak olarak sunulan pişirilmiş sebzeler ve tohumlarla doldurulmaya başlanmıştır. Şaraptan dolayı başları dönen ruhlar kendilerine eşlik eden Atinalılarla birlikte bataklığa yani Limnaios Tapınağı'na geri dönmektedir. İnanca göre Dionysos bundan sonraki on iki ay boyunca yeryüzünde kalabilecektir (Teraman, 2007: 49).

Anthesteria'nın kült uygulamaları, Dionysos Limnaios Tapınağı içinde ve yakınında gerçekleştirilmektedir. Thukydides önemle, bu uygulamaların festivalin ikinci gününde yani tapınağın açık olduğu yılın tek gününde gerçekleştirildiğini belirtmektedir. İster yeni evliler, ister çocuklar, isterse ölümler için olsun bu festival sanılanın aksine dramatik performanslar için uygun değildir. Olasılıkla burada, Kent Dionysiası'na katılacak aday için komediya aktörlerinin katıldığı bir yarışma ve bazı eşcinsel dansları ve geçit törenleri yapılmaktadır (Teraman, 2007: 49).

Bu günde herkes, çocuklar da dâhil, kendi testileri ya da testilerinden şarabı içmek için eğlence tertiplenir. Bugün için burada bu tekne biçimli gemileri satmak için özel pazar yerleri kurulurdu. (Standart bir choes yaklaşık olarak 3 litre alıyordu.) Ancak testilerin bazıları daha küçük ve her durumda Grekler normal biçimle suyun eklentisiyle şarabın etkisini azaltmışlardır. Çocuklar için sulandırılmış yani. Çocuklar kendilerine küçük testiler verilmiş ve çiçeklerle taçlandırılmış biçiminde giydirilmişlerdi. Öğretmenlere yıllık ücretleri hediyeler dâhilinde bugünde ödenirdi. Ve dönüştürme kadar öğrencileri için burada ağırlandı (Bieber, 1961).

Choesin temel olayı agorada bir binada ev sahibi olarak Diyonosos rahibi başkanlığında resmi içme yarışması idi. Yarışma bir trompetin sesiyle başlanırdı. Tüm davetliler, içme süresince sessiz kalmaları gerekmekte idi. Bu tuhaf gelebilecek gelenek Agamemnos'un oğlu Orestes'in efsanesi ile açıklanmıştır. Annesi Klaitaimnestra'yı öldüren düşmanından Orestes, katilden intikamını aldıktan sonra arınmak için Atina'ya gelmiştir. Orestes ayini kirli olduğu için alışılmış olan konukseverlik verilmemiştir. Ancak gelen davetlilere itiraz da edilmemiştir. Böylece Orestes adına içme yarışması yapılmıştır. Fakat alışıldık iyi güzel arkadaşlıklar yasaklanmıştır. Yarışma bittiğinde kazanan ödül olarak tam dolu fıçı şarap kazanmıştır. Aynı zamanda ödül olarak bir pasta ile özel evlerde, içme yarışmaları vardı. Düzenli bir hareket olarak herkes kendi şarap ve yiyeceğini getirirdi. Ev sahibi tarafından yalnızca çelenkler, parfümler ve tatlılar verilirdi. Daha sonra konuklar

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

tanrıya adak adarlardı ve Marshesteki Dionysos tapınağına şarap fiçilerinin etrafını bezlerle sarıp çelenkler taşırlardı (Green, 1996).

Kent Dionysiası

Asıl Dionysos bayramı ise, ilkbaharda kutlanırdı. Festival, mart ayının dokuzunda başlar on üçünde sona ererdi. Festivalde çiçeklerle başları taçlanmış, sarmaşıklara bürünmüş dansçılar ve korocular kendinden geçene kadar dans eder, içer ve törenin doruk noktasında da dağlara kaçarlardı. Burada yakalanan keçi, boğa gibi Dionysos'u temsil eden hayvanlar, tanrının kendisinin devler tarafından parçalanarak yenmesini taklit edercesine parçalayarak çiğ çiğ yerlerdi. Böylece vahşi hayvan şeklinde düşünülen Dionysos tapınanlarının içine alınmış olurdu. Erkek geyiklerin mevsimi olarak kabul edilen Elaphebolion ayında kutlanmaktadır. Bu festival yalnızca Atina'da değil Attika'daki 10 idari bölümde, Attika federal devletinin üyeleri -deniz yılın bu döneminde tüm gemilere açık olduğundan-ve pek çok yabancı tarafından kutlanmaktadır. Böylece tümGrek dünyasına açık olan bu festivalde, etkin bir biçimde Atina'nın servetinin, gücünün ve halk ruhunun reklamı yapılmaktadır (Bieber, 1961).

M.Ö 540'lı yılların ortasından 510 yılına kadar yönetimde kalan tiranların geliştirdiği bir etkinlikti. Tüm kır festivallerini Atina'da bir araya getiren bu şehir festivali Dionysos adına yapılan muhteşem bir festivaldi. Tiranlar açıkça bir ulusal birliklilik duygusu ve merkezi kurumlara dayanan kültürel bir kimlik oluşturmaya çabalıyordu. Kent Dionysiası için tanrı Dionysos'un Attika'nın kuzey sınırındaki bir topluluk olan Eleutherai'den Atina'ya gelişini belgelemek için bir mit geliştirildi. Eleutherai kısa süre önce Attika'ya katılmıştı ve bu nedenle politik propaganda unsuru olabilecekti. Festival süresince kamusal tatil ilan edildi. Meclis (ekklesia) toplanmadı, yargı faaliyetleri en azından festivalin ilk gününde durduruldu, tutsaklar hapishanelerden serbest bırakıldı ve M.Ö 4. yy'da iki Obolus (gümüş para) giriş ücretini ödeyemeyenler için bir fon oluşturuldu (Bieber, 1961).

Dionysos adına yapılan festival ya da şenliklerde yönetim, devletin en yüksek görevlisinin elinde bulunuyordu ve bu yöneticinin adı her bir tiyatro kaydının başında yazılıydı. Festival için yazılan oyunlar önce bu yöneticiye gönderiliyor, yönetici bu oyunlar arasından seçme yapıyor ve her oyunu yazan ozan veya şaire bir koro ve korobaşı veriliyordu. Bu korobaşı zengin vatandaşlar arasından seçiliyor ve seçilen bu kişi tüm koronun kostüm ve buna benzer ihtiyaçlarını karşılıyordu (Teraman, 2007).

Festival M.Ö 6. yy'da, Peisistratos'un politikası doğrultusunda önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde festivalin idaresi Atina'nın dini görevlisi olarak kralların ardılı olarak kabul edilen Arkhon Basileus'un elinden alınarak, Arkhon Eponymos'a devredilmiştir. Bu görevli geçit törenlerinin, dramatik ve dithyrambos yarışmalarının düzenlenmesini, 2 "πάρεδροι" değerlendirici ve 10 "ἐπιμεληταί" epimelitai ile birlikte sağlamaktadır. Oynanacak tüm oyunların kendisine gönderildiği Arkhon, bu oyunlardan bir seçim yapmakta ve şairlere bir koro ve sunuş için harcamaları, provaları, kostümleri ve diğer donanımı sağlayabilecek ve bu harcamaları devlete verilmiş vergi olarak kabul edilecek varlıklı bir vatandaş yani bir khoregos atamaktadır. Devlet yönetiminde zenginliğin ve siyasi propagandanın

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

gücü önemli bir yere sahiptir. Dramatik gösterimlerin ve ekonomik finansman gerektiren her türlü eğlencenin gerçekleştirildiği festival günleri de sadece tanrının kültürüne değil aynı zamanda siyasi amaçlara da hizmet etmektedir. Oyunların giderek gelişmesi ve görkemli hale getirilmesi bu yöneticilere ve vatandaşlara maddi sorumluluklar yüklemektedir. Buna rağmen bu yol popülerlik kazanmak ve kendi reklamını yapmak için de kullanılabilir bir fırsat olarak görülmüş olmalıdır (Green ve Handley, 1995: 89).

Festivalin başlangıcında, festivalin bir parçası olarak sayılmasa da Dionysos'un Eleutherai'deki macerasının canlandırılması bir gelenek haline gelmiştir. Tanrının macerasının canlandırılışı olasılıkla festivalin erken dönemlerine dek geri giden bir uygulamadır. Dionysos Elethereus'un heykeli Eleutherai yolu üzerindeki Akademi yakınlarındaki tapınağa götürülmekte ve buraya alçak, üstü çukur altar konmaktadır. Heykelin önünde adaklar adanmakta, ilahiler söylenmekte ve heykel, meşale ışıklarının kullanıldığı ve başını askerlik çağındaki genç erkeklerin çektiği tören alayıyla tiyatroya geri götürülmektedir. Heykelin festivalin sonuna dek tiyatrodaki kalıp kalmadığı bilinmemektedir. Birkaç gün boyunca süren festivallerde heykellerin tiyatrodaki bırakılmış olması mümkün değilmiş gibi görünse de bunların her gün yeniden tiyatroya geri getirilip getirilmediği de kesin değildir. Heykeller olasılıkla sadece festivallerin kurban törenlerine ayrılmış özel günlerde burada sergilenmektedir. Bu görüşe göre heykellerin bir sonraki gün yapılacak adaklar için hazırlanmak üzere tapınağa geri götürüldüğünü ve her gün yeniden tiyatrodaki gösterilerde sergilenmek için tiyatroya getirildiğini düşünmek olasıdır (Vernel, 1998:123).

Festivalin ilk gününde 10 dithyrambos sahnelenmektedir. Bunu M.Ö 487/6'dan başlayarak, her biri, bir oyunla yarışmaya katılan şairlere ait ve sadece komedyalara ayrılmış bir günde sergilenen 5 komedyanın sahnelenmesi izlenmektedir. Ancak, Peloponnes Savaşı sırasında bu oyunların sayısı 3 ile sınırlanmış ve komedyaya ait özel gün iptal edilmiştir. Komedyalar, trilogy olarak adlandırılan üç tragedya ve bir satyr oyunundan oluşan her tetralogyi (dörtlüyü) takip eden üç günde oynanmaktadır. Trajik gösteriler gündeğümüyle başlamaktadır. Bu durum birkaç tragedyanın, örneğin Aiskhylos'un "Agamemnon"u ve Euripides'in "Andromeda"sı, şafak zamanında geçen bir sahneyle başlamasından anlaşılır. Bunun aksine komedyalar akşamları sahnelenmektedir. Bu durum ise Aristophanes'in, uçmanın avantajlarının övüldüğü "Kuşlar" adlı eserindeki bir pasajdan anlaşılabilir. Bu, izleyicilerin uzun soluklu tragedyatiyatro gösterimi sonrasında akşam yemeği için evlerine gitmeleri ve komik oyunlar için daha sonra geri gelmelerine imkân tanımaktadır (Kerenyi, 1996: 36).

Perikles, M.Ö 446-442'de üstü kapalı bir müzik salonu olan odeonu inşa ettirdiğinde proagonyani yarışmalarda rol alan kişilerin tanıtımları burada yapılmaya başlanmıştır. Burada şairler, aktörler, müzisyenler ve koro üyeleri altın saçlı gösterişli giysileri ya da başlarındaki çelenklerle sıraya dizilmekte ancak burada aktörler maskelerini ya da kostümlerini giymemektedir. Bu, tiyatro ilanına göre daha gelişmiş bir duyuru şeklidir. Festivalin ilk gününde başta ilan edici olarak Thespis arabası bulunmaktadır. Daha sonra kurban töreninde kullanılacak aletleri taşıyan bakirelerin ve kutsal alanda kurban edilecek boğayı çeken rahiplerin izlediği bir geçit töreni düzenlenmektedir. Oyunlardan sonra ödül ve ikramiyelerin dağıtıldığı ve

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

festival boyunca meydana gelmiş uygunsuz her şeyin azarlandığı ve cezalandırıldığı bir toplantı yapılmaktadır (Teraman, 2007).

Perikles Dönemi'nde büyük Kent Dionysiası'nın programı şu şekilde olmuş olmalıdır:

İlk Gün, Elaphebolion 8: Proagon.

İkinci gün, Elaphebolion 9: Geçit töreni, kurbanlar, 10 dithyrambos.

Üçüncü gün, Elaphebolion 10:5 komedyası.

Dördüncü, beşinci ve altıncı günler, Elaphebolion 11-13: 3 tetralogy; her gün 3 tragedy ve bir satyr oyunu.

Yedinci gün, Elaphebolion 14: Toplantı.

Festivalin katılımcılarının sayısı da şaşırtıcıdır. Sadece dithyramboslar tek başlarına 500 koro üyesi ve en az 10 flütçü gerekmektedir. Her komedyası yaklaşık 5 aktör ve flütçüleri ve bazen kitharacılarıyla 24 koro üyesine gereksinim duyulmaktadır. 9 tanesi sahnelenen her tragedy 3 aktör, 15 koro üyesi ve olasılıkla en az 2 müzisyen bulunmaktadır. 30 satyr oyununun her birinde 3 aktör, flütçüleriyle birlikte 12 koro üyesi bulunmaktadır. Toplamda ise 700-800 koro üyesi, 30-50 aktör ve 20-40 müzisyen olmalıdır. Khoregos, koro öğretmenleri, magistratlar, yargıçlar ve sahne yardımcılarıyla beraber aktif katılımcıların sayısı binden biraz azdır. Tüm gösterilerin bir yarışma olması ve görülecek çok fazla çeşitliliğin bulunması, Attikalı izleyicilerin birkaç gün boyunca sabahtan akşama kadar tiyatrodan kalması gerçeğini açıklamaktadır (Pişkin, 2007).

Bir sonraki yüzyılda dramatik yarışmalar değişti ve gelişti. Çeşitli yazıtlar M.Ö 340'lı yıllardaki festivale hakkında, festivallerin hangi tarihlerde düzenlendiği gibi değerli bilgileri günümüze taşımıştır (Çevik, 2009: 7).

M.Ö 340 yılına gelindiğinde satir oyunları tragedy gösteriminden çıkarıldı ve festivalin sadece açılışında bunun gibi bir oyun oynandı. M.Ö 386 yılında "eski tragedy" festivale kabul edildi. Bunlar arasında M.Ö 341'de Euripides'in Iphigeneia ve M.Ö 340 yılında Orestes ve M.Ö 339'da başka bir oyununun oynandığı bilinir. M.Ö 341 yılında üç tragedy yazarının her biri, ayrı oyunda oynamak üzere üç oyuncu kullanarak, üç tragedy sundu, ancak M.Ö 340'da tragedy ve oyuncu sayısı ikiye indirildi. Başrol oyuncularının yarışan yazarlar arasında ortak olarak kullanılması olasılıkla oyuncuların yorumlamak zorunda kaldıkları dramatik metin bağlamının ötesinde becerilerini ve oynadıkları oyun yazarının yeteneklerini göstermesine olanak sağladı. M.Ö 339 yılında ilk defa komik oyun yazarlarının "eski" komedi sahneledikleri bildirilmiştir. Bir başka yazıt M.Ö 332-328 yıllarında yetişkin ve genç erkekler için dithyramb yarışmalarının hala yapıldığını gösterir ve kazananların listesini dithyramb, komedyası ve tragedy sıralamasıyla verir. Bu düzenin M.Ö 4. yy'da değişmeden sürdüğü düşünülür, ancak dramatik yapımlarda belli değişimler de meydana gelmiş olmalıdır (Jones, 1994).

Sonuç

Dionysos kültüründe yoksul tabanın aristokrat sınıflar tarafından ezilmesi sonucunda kendi içinde kültlerini oluşturması ve bu kültürle milli kimliğe büründükleri söz konusu olmuştur. Bu sayede bu kültürle beraber ilk tiyatronun doğuşu ve adına şenlikler yarışmalar düzenlenmiştir. Ve bu sanatın izleri bugün de sürdürülmektedir.

Anadolu'da birçok antik kentte (Alabanda, Antiokheia, Aphrodisias, Apollonia, Salbakos, Attuda, Euromos, Halikarnassos, Harpasa, Iasos, Kidramos, Knidos, Mastaura, Myndos, Nysa, Orthosia, Sebastopolis, Tabae, Tralleis, Trapezopolis) sikkeler ve yazıtlar ışığında Dionysos kültü saptanmıştır. Bu kültürün zirve yaptığı doruk noktası Anadolu denilebilir. Bu tanrı sikkelerde ve Antik vazo eserlerinde üzüm salkımıyla betimlenmiştir. Dionysos tanrısının betimlemelerinde en çok görülen hayvan ise panterdir. Bu nedenle şarap tanrısı kimliğinin yanında doğa tanrısı kimliğini de edinilmiş olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Bieber, M. (1961), *The History of the Greek and Roman Theater*, 2. Baskı, Princeton University Press, New Jersey.
- Brockett, Oscar. (2000), *Tiyatro Tarihi*, 2. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara,
- Çevik, Adnan. (2009), *Antik Yunan Tiyatrosu: Atina ve Drama*, 1. Baskı, ÇOMÜ Yayınları, Çanakkale.
- Green, J. R. (1996), *Theater in Ancient Greek Society*, 1. Baskı, Routledge is an International Thomson Publishing Company, New York.
- Green, Richard, Handley, Eric . (1995) *Images of the Greek Theatre*, University of Texas Press; 1st University of Texas Press ed edition, Texas.
- Hoşafçı, Özlem Duygu. (2007), *Lykos Vadisinde Dionysos Kültü*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Isler Kerenyi, Cornelia. (2007), *Dionysos In Archaic Greece: An Understanding Through Images*, 1. Baskı, Brill Press, The Netherlands.
- Jones, e. Michael. (1994), *Dionysos Rising-The Birth Of Cultural Revolution Out Of The Spirit Of Music*, 1. Baskı, Ignatius Press, San Francisco.
- Kerenyi, Karl. (1996), *Dionysos: Archetypal Image Of Indestructible Life*, 3. Baskı, Princeton University Press, New Jersey.

Dionysos Bayramları Ve Şenlikleri

- Nutku, Özdemir. (2000), Dünya Tiyatro Tarihi 1, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Bülent. (2010), Roma İmparatorluk Küçük Asya'sında Dionysos Kültü, 1. Baskı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Pişkin, Cennet. (2007), Antik Çağ'da Karia Bölgesinde Dionysos Kültü ve Şarap Üretimi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Tereman, Özel. (2007), Roma Dönemi Tiyatro-Tapınak Kompleksleri ve Anadolu'daki İzdüşümleri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Versnel, H.S. (1998), Inconsistencies in Greek and Roman Religion, Volume 1: Ter Unus. Isis, Dionysos, Hermes. Three Studies in Henotheism, 2. Baskı, Brill Press, The Netherlands.
- Yüksel, Ayşeğül. (1990), "Antik Yunan Tiyatrosunda Komedyanın Evreleri" Akademik Tarih, Volume 33 Issue 1.2, 557-569.